

արտաքուստ: Այս իշխանի կամ թագաւորի մասին ուրիշ ոչինչ չեն հաղորդում մեզ պատմագիրները:

Գուրգէնին յաջորդում է իր որդի Դաւիթ Անհողինը, որ նստում է Գուգարաց աշխարհի Շամշուղէ Բերդում. սա քաջ մարդ լինելով՝ պատերազմներ է մղում, իր ձեռքն է ձգում Աղուանից աշխարհը և կոչւում է Աղուանից թագաւոր: Սա ևս վախճանուելուց յետոյ թաղւում է Սանահնում, իր հօր կողքին:

Դաւիթ Անհողինն յաջորդում է իր որդի Կիւրիկէն, որ նոյնպէս Աղուանից թագաւոր է կոչւում. սա իր արքայական գահը հաստատում է Լօռուայ բերդում և մեռնելուց յետոյ թաղւում է Հաղբատի վանքում:

Թէ արդեօք Գուգարաց աշխարհի իշխանութիւնը Կիւրիկէից յետոյ ի՞նչ վիճակ ունեցաւ, մինչև ե՞րբ մնաց իրւեանկախ իշխանութիւն, ոչինչ յայտնի չէ. մեր մատենագիրներն այնուհետև այլևս ոչինչ չեն հաղորդում այդ իշխանութեան մասին: Յայտնի է միայն, որ մի առ ժամանակ վրաց իշխանութեան ներքոյ ընկաւ և Իւանէ ու Ջաքարէ հայ իշխանների օրերով մի փոքր խաղաղ էր: Յետոյ արդէն երևի այդ նահանգն էլ, ամբողջ Հայաստանի պէս, վայրենի ցեղերի ոտից կոխան եղաւ և ավերուեց. նոյն իսկ այժմ դեռ ևս կենդանի ծերունիների պատմելով իրենք էլ ականատես են եղել լեզգիների խմբական յարձակման, որ շարունակ ավերել, թալանել ու կողոպտել են երկիրը:

IV.

ՍՍՆԱՀՆԻ ՎԱՆՔԸ

Այս՝ իր ժամանակին մեծ հռչակ ունեցող վանքի հիմնարկութեան մասին տարբեր տեղեկութիւններ են հաղորդում մեր մատենագիրները. ոմանց ասելով՝ վանքը շինուել է տասերորդ դարում, Բագրատունեաց Աշոտ Ողորմածի և թագուհի Խոսրովանուշի ձեռներեցութեամբ. ոմանք էլ մե-

նաստանի հիմնարկութիւնը վերագրում են իններորդ դարում յունաց Ռոմանոս կայսրից հալածուած մի խումբ հայ հոգևորականներին. սրանք հալածուել են Քաղկեդոնի ժողովի վճիռները չընդունելու պատճառով և գալով Սանահին՝ եկեղեցի են կառուցել և միաբանութիւն կազմելով ընկու-
թիւն հաստատելու Իսկ աւանդութիւնն աւելի հեռու գնալով՝ վանքի հիմնարկութիւնը կապում է առաքելների հետ։ Առաքելներն այստեղից անցնելիս խաչ են կանգնում, որի տեղը յետոյ Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչը եկեղեցի է շինում։ Վանքի բուն պատմական շրջանն սկսւում է Բագրատունեաց Սմբատ Բ. արքայի օրով։ Այս եկեղեցասէր արքան գալով Սանահին՝ եպիսկոպոսական վիճակ է հաստատում և վանքին տալիս է կալուածքներ ու ընդարձակ եպիսկոպոսական թեմ, որ մի կողմից ձգւում էր մինչև վրաց սահմանները, իսկ միւս կողմից մինչև Այրարատի Նիգ և Շիրակ գաւառները։ Այդ ընդարձակ կալուածքները վանքի սեպհականութիւնն են մնում նոյն իսկ վրաց իշխանութեան ներքոյ, Բագրատունեաց թագաւորութեան անկումից յետոյ. վրաց արքաները հրովարտակներով հաստատում են վանքի սեպհական կալուածքները։ Վրաց իշխանութեան հովանաւորութիւնը մեր վանքերի վերաբերմամբ առաւել ևս զօրեղանում է Իւանէ և Ջաքարէ սպասալար հայազն զօրավարների ժամանակ, որոնք վրաց տէրութեան սահմաններն ընդարձակելով մինչև Պարսկաստան, չեն մղանում իրենց հայրենիքին էլ օգտակար լինել։ Նրանք հին վանքերը նորոգում, տպահովում են և նորերը շինել տալիս ամեն տեղ, մանաւանդ Գուգարաց աշխարհում, ուր և գտնւում են նրանց դամբարանները։ Սպասալարների աճիւնը թաղուած է Սանահինում և վրան մատուռ է կառուցուած։

Ահա այդ երկու շրջաններումն է ծագելու Սանահինի վանքը. այստեղ են հաւաքւում եկեղեցու գիտնական պաշտօնեաները և հարուստ մատենադարան ու ճեմարան հաստատում։ Այնուհետև զանազան բարբարոս ազգեր արշաւելով Հայաստան և Գուգարք՝ քարուքանդ են անում ամեն բան

և նոյնպէս կողոստում Սանահնի հարստութիւնն ու միաբաններին ցրում. վանքը կորցնելով իր կալուածքները՝ մնում է անտէր և եթէ՝ այսօր կանգուն է մնացել այդ հօյակապ շէնքերի խումբը, այդ էլ իւր դիրքի շնորհիւ է եղել, Տասնևութերորդ դարու վերջերին Արղութեանց իշխանական տոհմը տիրելով վանքի նախկին կալուածքները, երբեմն երբեմն ուշագորութիւն դարձրեց վանքի վրայ և նորոգել տուեց միջանի եկեղեցիների վնասուած տանիքները:

V.

ՎԱՆՔԻ ՄԱՍՆԵՐԸ

Սանահնի վանքի բաղկացուցիչ մասերն են. 1) Սուրբ Աստուածածին, 2) Ամենափրկիչ, 3) Սբ. Գրիգոր և 4) Սբ. Յարութեան եկեղեցիները, երկու գաւիթները, զանգակատունը, մատենադարանը, ճեմարանը և մի մատուռ: Բացի սրանցից կան և երկու բլուրների վրայ կառուցուած 1) Սբ. Սարգիս և 2) Սբ. Կարապետ եկեղեցիները: Մանրամասն նկարագրենք սրանց այժմեան դրութիւնը. սկսենք գաւիթներից:

1

Ն Ա Խ Ա Գ Ա Ի Ի Թ

Ինչպէս քրիստոնէութեան սկզբի դարերում կառուցուած բոլոր վանքերն ու եկեղեցիները, այնպէս էլ Սանահնի վանքի մեծ եկեղեցիները ունին զաւիթ: Քրիստոնէութեան նախնական դարերում գաւթումն էին կանգնում շէնքերը, այսինքն գեռ չմկրտուած հասակաւորները և հեթանոսները. նոյնպէս և թերահաւատներն ու ապաշխարողները. դրանք դուրս էին գալիս եկեղեցուց, երբ սարկաւազը բեմից երգում էր. «Որք ոչ էք կարող հաղորդիլ լ'Աստուածային խորհուրդս, առ դրունս ելէք և ազօթեցէք», որովհետեւ մի ոք